

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2021.36.05>

Заяць О. С.

ІНТЕНЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ СВІТОГЛЯДНИХ ОЗНАК ПРОФЕСІЙНОЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проведено інтенціональний аналіз світоглядних ознак професійної адвокатської діяльності, в межах якого з'ясовано, що професійна адвокатська діяльність відноситься до типу професій «людина – людина», для успішної реалізації в якому необхідно вміти легко встановлювати контакт із людьми, підтримувати спілкування та розуміти людей з їхніми психологічними особливостями та проблемами; володіти високим рівнем аналітичних здібностей, відмінними професійними знаннями. Обґрунтовано, що суть адвокатської діяльності полягає у наданні професійної правової допомоги клієнтам із метою досягнення справедливості виключно на основі законних та морально виправданих способів. Визначено, що здійснення професійної адвокатської діяльності відповідно до вимог закону сприяє: підвищенню рівня довіри до адвокатської діяльності шляхом формування позитивного іміджу адвокатури в державі; позитивному впливу на рівень правосвідомості, правової освіти та правомірної поведінки населення; функціонуванню принципу верховенства права на території держави та пріоритетності прав і свобод людини, її законних інтересів; самовдосконаленню адвоката як фахівця своєї справи, який сприяє досягненню справедливості виключно на основі законних та морально виправданих методів. Запропоновано трактувати професійну адвокатську діяльність як людиноорієнтовану професію, завданням якої є допомога людині з метою покращення рівня її життя. Взаємодіючи з людиною у процесі надання їй правової допомоги, адвокат водночас взаємодіє і з суспільством, і з державою. Взаємодія із суспільством відбувається через того ж таки клієнта, який є частиною суспільства, а тому виражає його настрої та очікування; взаємодія з державою відбувається через уповноважених нею осіб та органи, інститути на здійснення функцій, які сприяють досягненню справедливості.

Ключові слова: інтенціональний аналіз, адвокатська діяльність, адвокат, верховенство права, суспільство, держава, право.

Вільне здійснення адвокатом своєї професійної діяльності є однією з ознак правової держави. Завдяки цьому положенню, яке закріплене в законі, реалізується низка інших прав та свобод людини, зокрема і право на правову допомогу як спосіб досягнення справедливості на основі законних та морально виправданих методів. Однак для того, щоб адвокат міг виконувати свою роботу ефективно, він повинен мати певні законодавчі гарантії, які б забезпечували йому можливість діяти відповідно до принципів адвокатської діяльності – незалежності, законності, конфіденційності, уникнення конфлікту інтересів.

Адже будь-який зовнішній вплив на адвоката нівелює його можливості для надання якісної правової допомоги своєму клієнту, створюючи бар'єр між ними, тому виникає недовіра до адвоката, з'являються сумніви у його компетентності, рівні моральних якостей; значно знижуються шанси на досягнення справедливості на основі законних та морально виправданих способів. «Адвокатура – публічний інститут суспільства. Держава зобов'язалася перед суспільством і кожним його членом забезпечити всім і кожному допомогу з питань права. Однак таку допомогу надаватиме не чиновник, а представник громадянського суспільства, що знає право. Держава зобов'язана створити таким знавцям права сприятливі умови для виконання їхніх функцій. Такими знавцями права є адвокати» [1, с. 13].

Звідси випливає один із принципів діяльності адвоката – принцип незалежності. Цей принцип є сутнісним, оскільки він визначає правову природу адвокатської діяльності, характеризує її статус, виступає гарантією ефективного захисту прав і свобод людини. Завдяки існуванню принципу незалежності адвокатської діяльності наявні механізми захисту прав і свобод людини починають функціонувати реально, що сприяє реалізації принципу верховенства права та досягненню кінцевої мети правосуддя – справедливості. Т. Демчина визначає незалежність адвоката у професійній діяльності як такий його правовий стан, що дає йому змогу незалежно

від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання здійснювати на підставі закону свою професійну діяльність із надання професійної правничої допомоги клієнту, а незалежність адвокатури як встановлений законом правовий стан органів адвокатського самоврядування, що дозволяє їм самостійно та незалежно вирішувати питання своєї внутрішньої організації, а також інші завдання, закріплені у законодавстві [2, с. 20].

Я пропоную розглядати незалежність адвоката у кількох аспектах. По-перше, це незалежність особистісних переконань від зовнішніх впливів. Адвокат поряд із відмінним знанням законодавства повинен володіти усвідомленою чіткою системою моральних цінностей та орієнтирів. Відповідно до цієї системи він вибудовує свою як побутову, так і професійну поведінку; відступити від неї він не зможе навіть задля досягнення поставленої мети або ж прагнучиме досягти її виключно на основі законних та морально виправданих способів. Якщо людина обдумувала певні моральні цінності, зіставляла їх із уже прийнятими для себе цінностями та усвідомлено прийняла як орієнтири для себе, то вони сформують стійку систему поведінки, вплинути на яку з метою спонукання до вчинення одноразової неправомірної дії, яка несумісна з особистими моральними цінностями, буде неможливо. По-друге, це незалежність від органів та інститутів влади. Незалежність адвоката гарантується законом, однак для того, щоб цей принцип діяв на практиці, а не лише декларувався, попри бажання самого адвоката необхідно об'єднати зусилля адвокатської спільноти, аби не йти на компроміси із владою, а здійснювати свою професійну діяльність виключно в межах закону. Те саме стосується ситуацій, коли адвокат виступає захисником у справах «людина – держава», де держава апіорі має більше шансів на захист своїх позицій, ніж пересічна людина. Саме можливість отримання правової допомоги від незалежного адвоката зрівнює їхні шанси на досягнення справедливості. По-третє, незалежність від людей, які володіють певним впливом у суспільстві. Щоб не потрапити в залежність від впливових у суспільстві людей, адвокат у своїй поведінці не повинен допускати жодних порушень правових норм, сумнівних знайомств. Адже усе це може у подальшому спонукати його діяти в інтересах певних осіб, які мають на меті здійснення протиправної діяльності. А це може зашкодити виконанню професійного обов'язку із захисту прав, свобод та законних інтересів клієнта. По-четверте, принцип незалежності адвоката впливає з його особистості, з готовності розвиватися, щоби відповідати тим принципам та вимогам, які висувуються до такого виду професійної діяльності та продиктовані часом, розвитком суспільства, держави і людини. Своєю професійною поведінкою, складниками якої є право і мораль як системи світосприйняття, адвокат може впливати на правослухняну поведінку в суспільстві.

«Практична реалізація принципу незалежності адвоката безпосередньо зумовлена дуалістичною природою інституту адвокатури у правовій державі. З одного боку, адвокат – необхідний елемент у системі правосуддя, а з іншого – професійний консультант громадян та їх інституцій (об'єднань). Цю бінарну функцію адвокат може реалізовувати лише в тому разі, якщо йому забезпечена необхідна незалежність. Саме ця незалежність створює адвокату можливість співвідносити і врівноважувати двосторонні інтереси та займати певну правову позицію між двома полюсами» [3, с. 16]. Без адвоката правосуддя не могло би бути справедливим, оскільки не міг би бути забезпечений принцип рівності сторін, реалізоване право на професійний захист. Отже, з упевненістю необхідно констатувати, що суть адвокатської діяльності полягає у наданні професійної правової допомоги клієнтам із метою досягнення справедливості виключно на основі законних та морально виправданих способів. «Справедливість у правах людини – це забезпечена юридична рівність для кожного індивіда, можливість володіти та користуватися певною свободою. При цьому особа, розпоряджаючись належними їй правами, повинна усвідомлювати, що такими ж правами наділені й інші люди, а тому вона зобов'язана їх поважати. Забезпечуючи кожному юридично рівні можливості, держава визначає таким чином межі свобод і встановлює норму про те, що користування особою визнаними за нею правами не повинно порушувати права інших людей» [4, с. 20].

Професійна адвокатська діяльність належить до типу професій «людина – людина», для успішної реалізації в якому необхідно вміти легко встановлювати контакт із людьми, підтримувати спілкування та розуміти людей з їхніми психологічними особливостями та пробле-

мами; володіти високим рівнем аналітичних здібностей, відмінними професійними знаннями. У пригоді стануть такі якості, як комунікабельність, швидкість реакції, стресостійкість. Окрім права, цю професію формують мораль та психологія. Право та мораль характеризуються синкретизмом, оскільки право сформувалося на основі моральних норм та приписів, які діяли на ранніх етапах формування державності. І сьогодні правові норми, санкціоновані державою, цілком узгоджуються з моральними цінностями. Якщо правом регулюються відносини в системах «людина – людина» та «людина – держава», то мораль поряд із цими двома системами апелює ще й до взаємин людини із самою собою, з її сумлінням. Психологія як наука про людину та її внутрішню сутність є вкрай важливою, адже допомагає адвокату краще порозумітися з клієнтом, з іншими людьми, котрі мають пряме або опосередковане відношення до справи, якою займається адвокат, а також пізнати себе. Саме з такої тріади можна виділити всі основні ознаки професійної адвокатської діяльності, які ми умовно зарахували до трьох груп: 1) організаційні, 2) професійні, 3) етичні. У сукупності ці три групи ознак характеризують професійну адвокатську діяльність як сферу суспільної діяльності, поряд із цим визначаючи і вимоги до професії загалом та вимоги до представника професії як фахівця зокрема.

Професійна адвокатська діяльність полягає насамперед у роботі з людиною. Це людиноорієнтована професія, завданням якої є допомога людині з метою покращення рівня її життя. Взаємодіючи з людиною у процесі надання їй правової допомоги, адвокат водночас взаємодіє і з суспільством, і з державою. Взаємодія із суспільством відбувається через того ж таки клієнта, який є частиною суспільства, а тому виражає його настрої та очікування; взаємодія з державою відбувається через уповноважених нею осіб та органи, інститути на здійснення функцій, які сприяють досягненню справедливості.

Соціальність як ознака професійної адвокатської діяльності проявляється у її соціальній сутності як явища; «це його роль у задоволенні потреб, інтересів певного суб'єкта – суспільства загалом чи якоїсь його частини: народу, нації, прошарку, групи тощо. Інакше кажучи, сутність явища соціальної дійсності – це його значення для існування й розвитку суб'єкта» [5, с. 23–25]. Адвокатська діяльність як явище соціальної дійсності покликана задовольнити потребу людини в захисті, адже зазвичай до адвоката звертаються за захистом чи відновленням своїх порушених прав, свобод та законних інтересів. І лише той адвокат зможе задовольнити цю потребу, який, окрім необхідних професійних якостей та бездоганного знання законодавства, володіє й високими моральними принципами, завдяки чому може досягти справедливості на основі законних та морально виправданих засобів.

У цьому контексті ще однією ознакою є компетентність. Це поєднання практичних знань, умінь та навичок, завдяки засвоєнню яких людина може ефективно виконувати певну професійну діяльність. Задля того, щоб досягти мети професії адвоката – надання якісної правової допомоги клієнту та відновлення його прав, свобод і законних інтересів, – компетентність адвоката не повинна викликати у клієнта жодних сумнівів. З метою досягнення високого рівня компетентності адвокат повинен: 1) постійно вдосконалювати свій професійний рівень знань; 2) добросовісно працювати над кожною справою, у якій він виступає захисником чи консультантом; 3) неухильно дотримуватися вимог закону та моральних принципів під час здійснення професійної діяльності; 4) своєю щоденною поведінкою утверджувати цінність закону як регулятора суспільних відносин в сучасних суспільстві та державі.

«Визначення професійної компетентності містить низку взаємопов'язаних складових частин: гностичну (або когнітивну), що відображає наявність необхідних професійних знань; регулятивну, що дає змогу використовувати професійні знання для розв'язання професійних завдань; рефлексивно-статусну, що надає право завдяки визнанню авторитетності діяти певним чином; нормативну характеристику, що відображає коло повноважень, сферу професійного знання; комунікативну характеристику, оскільки поповнення знань або практична діяльність завжди здійснюються у процесі спілкування та взаємодії» [6, с. 54].

Сьогодні одним з найбільш актуальних напрямів розвитку компетентності адвоката, окрім вдосконалення знання законодавства, є необхідність чіткої практичної спрямованості. Практична спрямованість професійної адвокатської діяльності актуалізує роботу адвоката у сфері

захисту прав, свобод і законних інтересів людини, а також допомагає реалізувати на практиці задекларовані у законі права та свободи людини, а також сприяє підвищенню ефективності роботи механізмів, пов'язаних із процесами відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів людини.

Окрім означених вище ознак, є ще одна, не менш важлива їхня група, що характеризує саме етичні виміри професійної адвокатської діяльності.

Послугування особою усвідомленою системою ціннісних орієнтацій у повсякденному житті та професійній діяльності є важливим для кожного, однак для представників професії адвоката воно має вкрай актуальне значення, адже саме від цінностей адвоката залежить спосіб досягнення справедливості під час роботи з клієнтом. Тобто чи будуть використані виключно законні та морально виправдані методи для досягнення справедливості, чи адвокат використовуватиме всі доступні йому методи та способи, аби повернути справу на користь свого клієнта. Ті цінності, орієнтири, установки, які адвокат використовує у повсякденному житті, він покладе в основу своєї професійної діяльності. Саме від моральних цінностей залежать мотиви поведінки людини та способи досягнення мети. «Ціннісно-орієнтаційна сфера є цілісним утворенням особистості, що певною мірою визначає мотивацію її поведінки, а відтак створює єдину мотиваційну структуру, де цінності тісно пов'язані з потребами, мотивами, спонуканнями установками, поведінкою. Мотиви є основною рушійною силою, збудником поведінки людини, а отже, і основним стимулятором для розвитку особистості. Ціннісні орієнтації людини входять до структури мотиваційної сфери людини та визначаються як загальні орієнтири особистості, її уявлення про ідеальні параметри існування» [7, с. 148]. Ціннісні орієнтації, з якими людина «входить» у професію, становлять ту основу, фундамент, на який потім нашаровуються професійні цінності. З цим може бути пов'язана й ситуація, коли одні сприймають ту чи іншу професійну цінність, а інші – ні, причиною такого можуть бути різні базові ціннісні системи у людей.

Професійні цінності адвокатської діяльності виражені у Правилах адвокатської етики. «Правила адвокатської етики мають на меті уніфіковане закріплення традицій і досвіду української адвокатури у сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загальноновизнаних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві» [8]. Правила професійної етики адвоката продиктовані часом і вимогами до професії у громадянському суспільстві та правовій державі. Сьогодні ми переживаємо своєрідний етичний поворот до загальнолюдських цінностей, які регулювали життя людей упродовж століть, оскільки людство врешті-решт зрозуміло, що розвиток держави та прогрес суспільства без них неможливі. Аналогічною є ситуація із професійними цінностями адвоката, які також беруть початок від моральних цінностей, однак є дещо доповненими актуальними для держави, суспільства та людини приписами.

Підсумовуючи, відзначу, що ознаки професійної адвокатської діяльності – це сукупність властивостей та факторів юридичної діяльності, які виникли у процесі її здійснення та характеризують її як певний специфічний вид професійної діяльності із захисту прав, свобод та законних інтересів людини. Завдяки якій професійній адвокатській діяльності, що об'єднує перелічені ознаки, у суспільстві та державі з'являється можливість гарантувати людині практичну можливість користуватися своїми правами і свободами. Держава та суспільство спрямовують свою діяльність на те, щоби права і свободи людини були реалізовані в повному обсязі, що сприяло б розвитку особистості, поступово впливало на чисельність ситуацій, які порушують права і свободи людини. За наявності ефективного механізму відновлення порушених прав і свобод людини та відповідного покарання винних за це кількість таких ситуацій поступово зменшуватиметься. Цьому сприятиме усвідомлення невідворотності покарання за протиправні дії, ефективного функціонування механізму захисту та відновлення порушених прав і свобод людини. Досягнення справедливості виключно на основі законних та морально виправданих методів сприятиме утвердженню ефективного функціонування задекларованого у законі механізму відновлення порушених прав і свобод та захисту людини; допоможе знизити рівень зловживання правом. Знаючи, що за порушення правових норм обов'язково настане покарання

відповідно до закону, значна частина людей свідомо уникатиме цього. За вчинення правопорушень та злочинів їхні права також будуть обмежені, а це спонукатиме до правослухняної поведінки, реалізації задекларованих цінностей правової держави та громадянського суспільства. Людина, її права та свободи є найбільшою цінністю для правової держави та громадянського суспільства, тому діяльність держави спрямовується на їх забезпечення, що значно полегшується з допомогою професійної адвокатської діяльності.

Використана література:

1. Ганкевич Л. Союз Українських Адвокатів у Львові: *матеріали й зауваги з нагоди десятиліття*. Львів: Накладом СУА, 1938. 38 с.
2. Демчина Т.Ю. Співвідношення принципу незалежності адвокатури з іншими правовими категоріями. *Форум права*. 2020. № 4. С. 15–23. URL: https://forumprava.pp.ua/files/015-023-2020-4-FP-Demchyna_4.pdf
3. Бочуляк Н. Незалежність як домінанта адвокатського самоврядування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2019. Вип. 22. С. 12–19.
4. Федіна Н.В. Правова справедливість як засіб забезпечення соціальної цінності правових норм. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 6 (15). С. 20–24.
5. Рабінович П. Правова держава: яка її соціальна сутність? «На шляху до правової держави»: матеріал. Львівської регіональної науково-правової конференції. Львів, 1992. С. 21–28.
6. Баліцька М.О. Комунікативна компетентність адвоката як предмет дослідження в юридичній психології. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 54–57.
7. Ткаченко Н., Антонюк А. Особливості зв'язку професійної мотивації з ціннісними орієнтаціями у адвокатів. *Збірник наукових праць РДГУ*. 2020. Вип. 15. С. 148–154.
8. Правила адвокатської етики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

References:

1. Hankevych L. (1938). Soiuz Ukrainskykh Advokativ u Lvovi: materialy u zauvahy z nahody desiatylittia [Union of Ukrainian Lawyers in Lviv: materials and remarks on the occasion of the decade]. Lviv: Nakladom SUA. 38 s. [in Ukrainian].
2. Demchyna T.Yu. (2020). Spivvidnoshennia pryntsypu nezalezhnosti advokatury z inshymy pravovymy katehoriiami [Correlation of the principle of independence of the bar with other legal categories]. *Forum prava*. No 4. S. 15–23. URL: https://forumprava.pp.ua/files/015-023-2020-4-FP-Demchyna_4.pdf [in Ukrainian].
3. Bochuliak N. (2019). Nezalezhnist yak dominanta advokatskoho samovriaduvannia [Independence as a dominant self-governing self-government]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhniky»*. Seria: Yurydychni nauky. Vyp. 22. S. 12–19. [in Ukrainian].
4. Fedina N.V. (2016). Pravova spravedlyvist yak zasib zabezpechennia sotsialnoi tsinnosti pravovykh norm [Legal justice as a means of ensuring the social value of legal norms]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. 2016. Vyp. 6 (15). S. 20–24. [in Ukrainian].
5. Rabinovych P. (1992). Pravova derzhava: yaka yii sotsialna sutnist? «Na shliakhu do pravovoi derzhavy» [The rule of law: what is its social essence? "On the way to the rule of law"]: material. *Lvivskoi rehionalnoi naukovo-pravovoi konferentsii*. Lviv, 1992. S. 21–28. [in Ukrainian].
6. Balitska M.O. (2017). Komunikativna kompetentnist advokata yak predmet doslidzhennia v yurydychnii psykholohii [Communicative competence of a lawyer as a subject of research in legal psychology]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*. No 3. S. 54–57. [in Ukrainian].
7. Tkachenko N., Antoniuk A. (2020). Osoblyvosti zviazku profesiinoi motyvatsii z tsinnisnymy oriientatsiiamy u advokativ [Peculiarities of connection of professional motivation with value orientations of lawyers]. *Zbirnyk naukovykh prats RDHU*. Vyp. 15. S. 148–154. [in Ukrainian].
8. Pravyla advokatskoi etyky [Rules of lawyer ethics]. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

Zaiats O. S. Intentional analysis of world views of professional advocacy

The article provides an intentional analysis of the worldview features of professional advocacy, which found that professional advocacy belongs to the type of professions "man - man", for successful implementation in which it is necessary to be able to easily establish contact with people, maintain

communication and understand people with their psychological features and problems; have a high level of analytical skills, excellent professional knowledge. It is substantiated that the essence of advocacy is to provide professional legal assistance to clients in order to achieve justice solely on the basis of legal and morally justified means. It is stipulated that the implementation of professional advocacy in accordance with the requirements of the law contributes to: increasing the level of trust in advocacy by forming a positive image of the bar in the state; positive impact on the level of legal awareness, legal education and lawful behavior of the population; promoting the functioning of the principle of the rule of law in the territory of the state and the priority of human rights and freedoms, its legitimate interests; self-improvement of a lawyer as a specialist in his field, which contributes to the achievement of justice solely on the basis of legal and morally justified methods. Therefore, it has been established and proposed to interpret the professional legal activity as a human-oriented profession, the task of which is to help a person in order to improve his standard of living. Therefore, interacting with a person in the process of providing him with legal assistance, the lawyer at the same time interacts with society and the state. Interaction with society occurs through the same client who is part of society, and therefore expresses his moods and expectations; interaction with the state takes place through its authorized persons and bodies, institutions to perform functions that contribute to the achievement of justice.

Key words: *intentional analysis, advocacy, lawyer, rule of law, society, state, law.*